

Holdbare løsninger via inddragelse

Denne artikel handler om inddragelse - især om børn og unges inddragelse - og omfatter:

- 1) CAFAs opsamlede erfaringer og dokumenterede resultater med inddragelse i praksis
- 2) Henvisning til historie og retsgrundlag for inddragelse samt henvisning til dokumentation for manglende inddragelse af børn og unge og centrale dilemmaer herved.

Konkrete resultater

I CAFA har vi metodeudviklet på inddragelsesområdet i en årrække og videregiver her resultater og centrale pointer, som vi finder vigtige for succesfuld inddragelse af børn og unge.

Inddragelse og koordinering

I 2006-2009 arbejdede vi med at udvikle metoder til styring og koordinering af kortvarige, intensive indsatser i sårbare familier. Metoderne blev afprøvet konkret i sager med familiebehandling eller anden form for behandling og intensiv støtte som alternativ til en anbringelse af barnet eller den unge udenfor hjemmet. Det overordnede fokus var at udvikle metoder til, at familien, familiens private netværk og det professionelle netværk sammen fik mulighed for at arbejde mod samme mål i en helhedsorienteret og sammenhængende indsats. Idéen var således at inddrage og koordinere i én sammenhængende proces.

Projektet blev evalueret via kvalitative interviews med forældre, unge og det professionelle netværk. Samlet set viste resultaterne, at koordinering, styring og inddragelse har en positiv effekt for både familierne og de professionelle.

Vi kan kort uddybe de faktorer, der gør sig gældende for henholdsvis de professionelle og for familierne:

For de professionelle er effekterne:

- Tidsbesparelser
- Rolleafklaring
- Oplevelse af bedre sammenhæng og udviklingsmuligheder

For familierne er effekterne:

- Tidsbesparelser
- Oplevelse af, at systemet er lettere tilgængeligt og mere overskueligt
- En oplevelse af sammenhæng, inddragelse
- En følelse af at blive taget alvorligt

Metodeafprøvningen viste, at en forholdsvis lille indsats, kan gøre en stor forskel for både familier og professionelle¹.

Inddragelse af børn og unge via netværksgrupper

CAFA har arbejdet med netværksgrupper for børn og unge igennem de seneste 10-12 år. Vi har drevet grupper for anbragte børn og unge, unge i efterværn og unge med selvskadende adfærd. I 2011 har vi desuden startet et nyt projekt, hvor anbragte eller tidligere anbragte unge voksne er mentorer for yngre anbragte børn og unge.

Flere evalueringer af gruppearbejdet viser, at de unge oplever forskellige fordele ved at deltage i en netværksgruppe, f.eks. udvikling af selvfølelse, skabelse af venskaber, etablering af kontakt og tillid til voksne². Også inddragelsen af børn og unge forbedres ved deltagelse i gruppeaktiviteter.

¹ Der foreligger en evalueringsrapport: Jensen (2010)

² . Disse fordele uddybes ikke i denne artikel, men vi opfordrer til at læse yderligere på CAFAs hjemmeside og se på evalueringerne: Jensen (2008, 2009, 2010), Katz (2005), Warming (2002, 2004)

Bedre til at udtrykke sig

CAFA har mange års arbejde med og metodeudvikling i forhold til de individuelle tilsyn med anbragte børn og unge har vi erfaret, at børn og unge udtrykker sig mere og om flere ting i deres liv når de er i en netværksgruppe.

Børnene og de unge bliver ikke alene mere åbne i selve gruppen, men deltagelsen i gruppen gør dem også bedre til at udtrykke sig i tilsynet og til møder med kommunen. Dette skyldes bl.a. at de via gruppen får mulighed for at indhente information og erfaringer fra andre børn og unge samt udenforstående (udenfor konflikter mv.) voksne. Dermed får de bidrag til en øget selvstændighed og etablerer et potentiale til at udtrykke sig om både forhold i deres hverdag på anbringelsesstedet og beslutninger om fremtiden.

Hvordan ser børn og unge på inddragelse?

I grupperne får vi et indtryk af børnenes og de unges erfaringer med inddragelse – både når det virker, og når det ikke virker. Et centralt budskab fra børn og unge er, at virkningsfuld inddragelse sker, når de voksne reelt lytter, tager dem alvorligt og inviterer dem med til møder – også gerne i kommunen. De ønsker både at blive informeret og få mulighed for at give deres mening til kende om beslutninger i deres hverdag og vigtige beslutninger om fremtiden. Mange børn giver udtryk for at blive overset, og de beskriver, at inddragelse ikke kun handler om at være til stede f.eks. ved et møde og høre de voksne meninger.

Vi hører også udtalelser fra børn og unge om, at aftaler med dem ikke bliver overholdt. Det sker f.eks. når børn og unge beder om noget, får fortalt at det vil blive undersøgt og så efterfølgende oplever en meget sen tilbagemelding eller slet ingen opfølgning.

Konsekvensen af manglende inddragelse er, at børn og unge kan opleve sig som en genstand eller objekt for de voksnes handlinger. En ung har i et interview omtalt dette som at blive behandlet som en *"skoleopgave, der bare skal have en karakter"*³. Samlet set viser vores erfaringer fra praksis, projekter og netværksgrupper, at anbragte børn og

³ Holdningerne fra børnene og de unge samt citatet fra nævnte interview er bl.a. fremkommet i en pilotundersøgelse i et Ph.d. projekt, som Birgitte Schjær Jensen gennemfører i perioden 2011-2014 under titlen "inddragelse af børn og unge i udsatte positioner".

unge har stor indsigt i deres egen situation, behov og udvikling – og at de gerne vil tage del i beslutninger i deres liv.

Den viden, som børn og unge kan bidrage med, er en helt central kilde for, at der kan forventes virkning af tiltag og foranstaltninger. Inddragelse støtter børn og unges muligheder for at opleve mestring i eget liv.

Inddragelse i det generelle tilsyn

CAFA varetager det generelle tilsyn på døgninstitutioner og opholdssteder for nogle kommuner og har i den sammenhæng mange erfaringer med at inddrage børn og unge via individuelle eller gruppeinterviews. Børnene og de unges information om anbringelsesstedet er absolut nødvendig og uundværligt, hvis tilsynet skal fungere effektivt.

Det er vores erfaring, at børn og unge er nuancerede informanter, og at deres udsagn ofte peger på problemområder. Der er også via børnenes og de unges udsagn mulighed for at komme tæt på de emner og oplevelser, der har væsentlig betydning for børnene og de unge i dagligdagen.

Vi ser også, at det stiller store krav til anbringelsesstederne, når børn og unge inddrages i det generelle tilsyn. Når børnene eller de unge afgiver negative udtalelser eller kritik af et anbringelsessted, følges det ofte af to typer indvendinger fra anbringelsesstedet. Den ene er, at det er interviewerens, der har påvirket barnet eller den unge; den anden, at barnet eller den unge ikke taler sandt.

Generelt ser vi, at det er svært for anbringelsesstedernes personale at modtage kritik fra børnene eller de unge. Det ser vi som udtryk for personalets engagement og de bedste intentioner i arbejdet med de anbragte børn og unge. Det kan være vanskeligt at forholde sig til en anden udlægning fra de børn og unge, som man bestræber sig på og ønsker at støtte bedst muligt.

Interviewene stiller også store krav til ledelse og politikere i kommunerne om at rumme børn og unges udsagn. På den ene side ønsker de reelle informationer fra brugerne, men på den anden side kan udtalelserne åbne for offentlig kritik. Vi ser imidlertid en

klar tendens til, at børnenes og de unges samt personalets udsagn bliver mere samstemmende i de følgende tilsyn, jo mere der lyttes og reageres på brugernes udtalelser.

Kan vi stole på, hvad børnene fortæller os?

Intet tyder på, at børn og unge er mere usandfærdige, når de udtaler sig i interviews, end voksne mennesker er⁴. Interviewet er i sin form en **subjektiv** beskrivelse, hvor brugeren har ordet, og vi må have interesse i netop de udsagn, den konkrete bruger ønsker at afgive. En bruger har **altid** en subjektiv tilgang og interesse i at udtale sig, og det er hverken hensigtsmæssigt, nødvendigt eller rimeligt at forvente et "objektivt" eller "afbalanceret" indlæg (dette skal selvfølgelig ikke forstås sådan, at brugere ikke kan beskrive en situation afbalanceret med forståelse for flere parters hensigter og adfærd). Det er netop dette subjektive indlæg, der er så afgørende et bidrag til det generelle tilsyn.

Manglende inddragelse af børn og unge

Det er stadig en udfordring at inddrage børn og unge, selv om bl.a. ovennævnte resultater tilsiger, at inddragelse virker. Foruden løbende sager i pressen, hvor udsatte børn og unge er blevet overhørt af myndigheder og professionelle, viser bl.a. undersøgelser fra Ankestyrelsen, udtalelser fra tidligere anbragte og evalueringer fra vores arbejde, at der er god plads til forbedringer.

Praksisundersøgelser fra Ankestyrelsen

Ankestyrelsen har via forskellige praksisundersøgelser gennem de senere år peget på manglende inddragelse. F.eks. fremgik det i en sådan⁵, at børn og unge ikke var inddraget i deres sag i 37 % af sagerne omhandlende frivillige hjælpeforanstaltninger, og forældrene var ikke inddraget i 12 % af sagerne. Her er tale om alle former for inddragelse i et sagsforløb, og altså ikke alene tale om de formelle børnesamtaler jf. LOS §

⁴ Katz (2010).

⁵ Ankestyrelsen (2011)

48. I samme undersøgelsen kunne vises, at inddragelsen øges med børnenes alder⁶, og at de almindeligste begrundelser for manglende inddragelse er netop barnets unge alder, handicap eller psykiske tilstand.

I en praksisundersøgelse om børn og unges anbringelser⁷ fremgik det, at der i 69 % af sagerne ikke havde været en formel børnesamtale jf. LOS § 48.

Det samme billede viste sig i en senere undersøgelse om flytning og hjemgivelse af anbragte unge⁸, hvor det i 70 % af sagerne fremgik, at reglerne om børnesamtale ikke var overholdt, selv om de unge i mange tilfælde havde været inddraget på forskellig måde i sagsforløbet op til anbringelsens ophør.

Ankestyrelsens seneste undersøgelse af kommunernes praksis⁹ fremhæver som et af kritik punkterne af et udsnit af de seneste års alvorligste sager med massiv omsorgssvigt af forskellig karakter, at inddragelse af børn og unge er mangelfuld i sagsbehandlingen, børnesamtalerne udebliver i praksis.

Erfaringer fra TABUKA

TABUKA¹⁰ beskriver i 2005¹¹, hvordan de (voksne tidligere anbragte) ikke har følt sig inddraget i eget liv på en lang række områder under anbringelsen. Det fremhæves bl.a. her, at mange anbragte børn og unge mangler noget så vitalt som viden om, hvorfor de er anbragt, og denne udelukkelse fra viden om deres eget liv, giver dem problemer i opvæksten. TABUKAs opsummerede anbefalinger omfatter bl.a. punkter som: "Børn skal behandles som reflekterende og aktive mennesker" og "de voksne skal se børnenes og de unges problemer og tale med dem om dem. De skal også tale med dem om, hvilken indsats der skal til, for at hjælpe."¹²

CAFAs erfaringer

CAFA har i flere forskellige evalueringer og undersøgelser dokumenteret, at børn og unge har behov for og ønsker højere grad af inddragelse. I en evaluering af et KABU

⁶ Der var børnesamtaler med børn mellem 4-6 år i 44 % af sagerne, med børn mellem 7-11 år i 53 % af sagerne, med børn og unge mellem 12-14 år i 65 % af sagerne og med børn og unge mellem 15-17 år i 87 % af sagerne.

⁷ Ankestyrelsen (2009)

⁸ Ankestyrelsen (2011)

⁹ Ankestyrelsen (2012)

¹⁰ Tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge

¹¹ Egelund (2005)

¹² Alle TABUKAs anbefalinger kan ses på www.socialstyrelsen.dk, Vidensportal, Tema: De unges oplevelse af tiden efter anbringelsen

projekt for Haslev kommune interviewede vi 6 børn i alderen 5-13 år om overvåget og støttet samvær¹³. Det viste sig her, at ingen af børnene havde fået information om støtten i samværet. Ingen af de seks børn vidste, at der var støtte og hvorfor denne støtte også var rettet mod dem. To af børnene giver i interviewet direkte udtryk for, at de savnede denne information. Denne evaluering rejste mange spørgsmål om systemets manglende fokus på børneperspektivet i støttet og overvåget samvær. Er der tilstrækkelig tryghed for børnene i både samværet og deres situation som helhed, når der ikke taltes med børnene om situationen?

En anden undersøgelse¹⁴, hvor 6 børn og unge i alderen 7-15 år blev interviewet om støttet samvær med deres forældre, viste samme billede: Børnene havde ikke kendskab til eller var ikke blevet informeret om samværsbeslutningerne af systemet omkring dem.

I mange tilfælde mangler børn altså viden om, hvorfor der er overvågning eller støtte i samværet, med hvilket formål og rettet mod hvem. Derfor skaber børnene selv en mening i den sammenhæng, de indgår i, men denne er ikke altid befordrende for børnenes videre udvikling, herunder deres relation til forældre og anbringelsessted.

Hvorfor er inddragelse så svært?

Historisk perspektiv

Set i et historisk socialpolitisk lys er inddragelse af udsatte børn og unge en del af et ønske om at udvikle velfærdsstaten, som allerede for 30 år siden for alvor blev sat på den socialpolitiske dagsorden via et fokus på brugerinddragelse. Dette socialpolitiske ideal har også siden sat sit præg på lovgivningen i forhold til børn og unge. FN's børnekonvention fra 1989 understreger formelt diskursen om, at børn er individer, som aktivt kan deltage i samfundet på lige fod med andre, som skal inddrages og høres i forhold til beslutninger vedrørende deres liv.

¹³ Hansen (2006)

¹⁴ Jensen (2008)

Konventionens tre typer af rettigheder – ”de tre pèr”: *protection* – retten til beskyttelse, *provision* - retten til ressourcer og *participation* – retten til deltagelse, er samlet set et udtryk for en tænkning i overensstemmelse med de nye samfundsmæssige holdninger til børn. De sender et stærk signal til omverdenen om at tage børn alvorligt¹⁵. En vigtig pointe er, at Børnekonventionen gælder alle børn og unge uanset alder.

I 1991 ratificerede Folketinget Børnekonventionen og satte en udvikling i gang med mere fokus på børns rettigheder. En række reformer af sociallovgivningen har løbende udbygget disse og sat fokus på inddragelse og deltagelse. Den seneste - Barnets reform fra 2011 - fortsætter denne udvikling. Rettighederne er med til at understøtte det i lovgivningen grundlæggende styrende princip ”barnets bedste”. Retssikkerhedsloven (1998) skal også nævnes i denne sammenhæng, da den understreger et tydeligt fokus på borgerens rettigheder i forholdet til myndigheder, herunder på inddragelse og medbestemmelse i sagsforløbet.

Børnesyn

Fra en lovgivningsmæssig og socialpolitisk vinkel er der således lagt op til, at børn og unges stemme skal komme til udtryk, søges tilvejebragt og være en del af beslutningsgrundlaget.

Selvom denne opfattelse af børn og barndom i lovgivningen sandsynligvis vækker genklang i praksis, adskiller den sig markant fra den måde eksperter, praktikere og voksne tidligere har set på børn. I dag vil de fleste være enige i at betragte børn og unge som subjekter, der aktivt kan tage del i samspil og have selvstændige interesser - frem for objekter, der passivt og umyndiggjort alene ses som en integreret del af en familie.

Børnesynet har ændret sig, så voksne i højere grad end tidligere betragter børn som individer, de forhandler og går i dialog med, og som gives beslutningskompetence i mange forhold. Normen er i dag, at man tilstræber børn og unges aktive inddragelse.

Dilemmaer

I takt med et øget fokus på børn og unges aktive medvirken og medinddragelse generelt i samfundet, øges forventning til de fagfolk, der beskæftiger sig med udsatte børn

¹⁵ Qvortrup (2010)

og unge. Mange fagfolk oplever konflikter og dilemmaer mellem inddragelses- og aktørspespekter og dilemmaer og modsætninger i arbejdet med begrebet "barnets bedste". Beskyttelsestænkningen er udbredt i arbejdet med udsatte børn og unge, fordi de befinder sig i sårbare positioner. Derfor kan fagfolk se en samtale med barnet eller den unge som en yderligere belastning.

Hvis børn og unge er i loyalitetskonflikt f.eks. mellem forældre eller mellem forældre og plejeforældre, har mange fagfolk bekymring for at uddybe konflikten for barnet via spørgsmål og samtale. Det er altid værd at overveje, i hvor høj grad det belaster et udsat barn eller ung at blive spurgt om sin holdning til spørgsmål og situationer i sit liv, men der er en tendens til at undlade inddragelse, hvis der er tvivl. Bekymringer for børns sårbarhed kan medføre, at barnet eller den unge "gøres tavs", hvilket kan resultere i, at deres problemer og underprivilegerede situation negligeres¹⁶. Vores erfaringer fra netværksgrupper med anbragte børn og unge viser, at børn og unges loyalitetskonflikter og sårbarhed ikke uddybes ved samtale. Tværtimod nedtones de, fordi barnet bl.a. får mulighed for at dele sine følelser med andre.

Definitionsagt

I sociale sager har myndigheden magt til at definere det sociale problem samt træffe afgørelse om bevilling af støtte og støtteformer. Definitionen af problemet sker via den børnefaglige undersøgelse, som kommunen gennemfører. Der er således tale om en asymmetrisk magtrelation mellem myndighed og familie. I forhold til børn og unge eksisterer der yderligere en asymmetri i relationen mellem en voksen og et barn eller ung. Som led i udøvelsen af deres professionelle opgave har myndigheden og andre professionelle voksne bl.a. som mål at støtte barnets udvikling og kan unddrage barnet eller den unge ret eller mulighed for at blive hørt.

En anden type definitionsagt, som ligger tæt op ad myndighedens magt, er den fagprofessionelles viden om og fortolkning af problemstillinger og udsagn fra forældre og børn og unge. Det ligger som et krav til den professionelle, at der skal anvendes viden og evidens i det sociale arbejde, ligesom den enkelte professionelle ofte har særlig

¹⁶ Warming (2007)

kompetenceområde, som sætter rammer for, hvordan sociale problemer ses og vurderes. Vi har ikke indvendinger i forhold til at anvende viden og kompetence, men påpeger alene, at det også er en magtfaktor i relationen mellem familie, børn og unge og professionel.

Vi må videre

Som artiklen beskriver, er der mange fordele, men også dilemmaer og forhindringer i at inddrage børn og unge.

I CAFA ser vi en større grad af åbenhed og en fortsat dialog om dilemmaer som en vej til at overkomme forhindringerne og reflektere over nye metoder. Så, lad os komme videre af inddragelsesvejen, så indsatserne kan gøre en forskel.

Referencer:

- Ankestyrelsen (2009): ”Praksisundersøgelse om anbringelse af børn og unge”.
- Ankestyrelsen (2011): ”Praksisundersøgelse af inddragelse af børn og forældre i sager om frivillige foranstaltninger.”
- Ankestyrelsen (2011): ”Praksisundersøgelse om flytning og hjemgivelse af anbragte unge”
- Ankestyrelsen (2012): ”Kulegravning af sager om overgreb mod børn og unge.”
- Hansen, Anette et. al (2006) KABU projekt (2002-2006): ”Interviews med forældre og anbragte børn om støttet samvær”- evalueringsrapport til Haslev kommune, www.godsocialpraksis.dk
- Jensen, Birgitte Schjær (2008): ”Støttet samvær set med barnets øjne – et projekt om hvordan anbragte børn oplever støttet samvær og vurderer værdien af denne foranstaltning.” Speciale, Den sociale Kandidatuddannelse, AUC

- Jensen, Birgitte Schjær (2009): "At udvikle kontakten mellem psykisk syge og misbrugende forældre og deres anbragte barn i overvåget og støttet samvær". Evalueringsrapport, www.cafa.dk
- Jensen, Birgitte Schjær (2010): "At bryde ensomheden ved at tale med andre", samtalegruppe for unge med selvskadende adfærd med en narrativ og kognitiv tilgang". Evalueringsrapport, www.cafa.dk
- Jensen, Birgitte Schjær (2010): "At styrke den helhedsorienterede og sammenhængende indsats i sårbare familier - Koordinering og styring som metoder". Evalueringsrapport, www.cafa.dk
- Katz, Susanne (2010): Interviews af børn og unge i forbindelse med det generelle tilsyn Hvordan håndterer vi problemstillinger i forbindelse med børn & unge- interviews?", Artikel www.cafa.dk
- Katz, Susanne (2005): "Netop: efterværnsgruppe for unge mellem 16 og 23 år – en beskrivelse af metoder". Evalueringsrapport, www.cafa.dk
- TABUKA (2005): "Tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge" Egelund Nielsen, Henrik et al. (red). Forlaget Børn og Unge.
- Qvortrup, Jens (2010): "Om børns rettigheder i voksensamfundet." i "Barn som samfunnsborgere", Kjørholt, Anne Trine (red). Universitetsforlaget.
- Warming (2007): "Diskussioner om børneperspektiver og inddragelse af børn – er barnet på vej ud med badevandet?" i "Dansk pædagogisk tidsskrift", 1: 5-13.
- Warming (2004): "Tilsyn og støtte gennem netværksgrupper: Potentialer, dilemmaer og perspektiver". Evalueringsrapport af metodeudviklingsprojekt, www.cafa.dk
- Warming (2001): "At gribe i eget liv. Kollektive og individuelle læreprocesser i en samtalegruppe for unge anbragte i familiepleje." Evalueringsrapport, www.cafa.dk